

ВІДГУК

офіційного опонента доктора культурології, доцента Колесник О. С.
на дисертацію

ФАЙЗУЛЛІНОЇ ГАННИ СТАНІСЛАВІВНИ «ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКОГО ФІЛОСОФСЬКОГО РОМАНУ»

подану на здобуття наукового ступеня кандидата культурології
за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури (культурологія)

Актуальність теми дослідження Г. С. Файзулліної носить двоїстий характер.

По-перше, привертає увагу винесення у назву роботи такого новітнього і важливого напрямку, як етнокультурологія, причому «культурософський синтез», про який йдеться в дисертації, є дійсно присутнім в якості методологічного орієнтира дослідження. Етнокультурологія як така, виглядає надзвичайно перспективним напрямом вивчення як конкретних етнічних та національних культур (в тому числі – української), так і створення загальної картини світової культурної єдності не як «усередненої» суми складових, а як справжнього розмаїття, де досягнення окремих традицій є взаємодоповнюючими елементами цілого, в дусі глокалізації – ще одного важливого принципу, який вживається у дослідженні.

По-друге, актуальність дисертації Г. С. Файзулліної визначається необхідністю подальшого вивчення такого явища, як український філософський роман. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених різним його аспектам, а також творчості різних конкретних авторів, тема є вивченою далеко не повністю. Введення наявного літературного (та іншого, зокрема, візуального) матеріалу в етнокультурологічний контекст здійснюється вперше, що й визначає значення дисертації.

Предмет і методологія дослідження є узгодженими. Завдання, пункти новизни та загальні висновки корелюють між собою, а отже, можна

стверджувати, що авторка виконала свою дослідницьку програму. Джерельна база дисертації є достатньою, список опрацьованої літератури нараховує 286 пунктів, наявні праці іноземними мовами; враховані дослідження останніх років. В якості основних першоджерел виступають українські філософські романи, переважно, другої половини ХХ ст. Їх вибірка є репрезентативною і дозволяє адекватне дослідження обраної теми. В дисертації наявні візуальні додатки, які роблять виклад основних положень більш наочним та переконливим. Слід відмітити логічність композиції тексту та гарний стиль викладу.

Науково-теоретична цінність дисертації визначається введенням конкретного фактичного матеріалу в етнокультурологічний контекст. Причому сам цей матеріал є складним за характером, оскільки поєднує художні та філософсько-культурологічні аспекти.

Теоретичне значення роботи полягає в успішному застосуванні нового, етнокультурологічного підходу для глибшого розуміння конкретних явищ української культури.

В першому розділі - **«Теоретико-методологічні й світоглядні засади аналізу українського філософського роману в контексті філософії етнокультури та етнокультурології»** - закладаються теоретичні основи дослідження, та аналізуються його ключові категорії. Зокрема, авторка чітко виділяє відмінні та спільні характеристики філософії та мистецтва, визначає основи для їхнього синтезу в філософському роману. Надається класифікація проблематики, яка підіймається в українських філософських романах, та наводиться історіографічний огляд дослідження цих тем.

Надається також вдала авторська класифікація різновидів українського філософського роману, та здійснюється аналіз самих текстів.

Цікавою темою, яка вводиться в цьому розділі, є явище етнофутуризму, відносно добре досліджене на російському матеріалі, але поки що мало застосоване щодо матеріалу українського. Тому його запровадження в український науковий дискурс та використання для аналізу

конкретних творів має теоретичну цінність.

Значний смисловий блок тексту пов'язаний з проблематикою міфопоезису. Авторка надає цілком коректне визначення сутності архетипу (при тому, що це питання є доволі неоднозначним). Цілком чітко розглядається зв'язок між мовою та картиною світу.

Можливо, в деяких випадках відбувається «згладжування» проблемних моментів. Наприклад, вже традицією стало посилалися на «шевченків міф України», але ж при всьому своєму величезному значенні, цей міф є не таким вже простим та позитивним, містячи в собі й те, що О. Забужко визначила як «національне інфернальне»; до речі саме до цих підтекстів звертаються автори сучасного анімаційного проекту, де «Кобзар» стає, за їхнім власним визначенням «зомбі-тріллером».

Однак, якщо не вдаватися у такі, дещо маргінальні теми, то можна погодитися з тим, як Г. С. Файзулліна визначає українську міфопоетику та співвідношення з нею літературних текстів.

Другий розділ – **«Традиційний світогляд і міфопоетичні архетипи етнокультури в українському філософському романі»** - конкретизує архетиповий характер образності українських філософських романів.

Зокрема, авторка виділяє наступні етнокультурні архетипи: жіночість, антеїзм, софійність, дивовижність, кордоцентризм, сонячність, химерність. Сам по собі список етнокультурних архетипів є авторським, у інших дослідників можуть бути власні варіанти. Однак, завдяки значному фактичному матеріалу та його методологічного коректному дослідженню, можна вважати доведеним, що для українського філософського роману є характерним саме такий набір архетипів. В цьому полягає значна теоретична цінність проведеного дослідження.

В якості напряму для подальших студій (не лише дисертантки, а української культурології в цілому) – було б цікаво з'ясувати, які етнокультурні архетипи є *не характерними* для українського філософського роману, і чому. Таке дослідження дозволило б прослідити часову динаміку та

жанрову специфіку культурних форм.

В даному розділі приділяється увага не лише окремим архетипам, архетиповим образам, топосам, але й національному світовідношенню в цілому. Особливо цікавою темою є образ світового дерева (або, як нерідко пишуть, посилаючись на «Слово о полку Ігоревім», сучасні українські дослідники, починаючи з В. Шевчука - «мисленого дерева»), а також саду, який перетворюється на «дивосад» (В. Личковах).

Третій розділ – **«Дискурс етнокультурної ідентичності в українському філософському романі»** - демонструє місце в сучасних філософських романах концептів та мотивів. Зокрема, аналізується характер звернення письменників до відомого концепту «Дім – Поле – Храм», причому значним авторським висновком є його екологічний характер в українській літературі. Досягненням авторки є проведення паралелей між філософським дискурсом та мистецтвом, причому не лише літературним, доказом чого є компаративне дослідження деяких аспектів творчості О. Забужко та В. Жлудько (С. 148). З такої настанови природно випливає останній підрозділ тексту, в якому принцип етнофутуризму застосовується для аналізу не лише художньої літератури, але й невербальних видів мистецтва, зокрема – образотворчого. Такі трансвидові паралелі значно розширюють контекст дослідження, роблячи його «розімкнутим» і здатним до необмеженого доповнення.

При прочитанні роботи виникають певні зауваження та дискусійні моменти:

1. На С. 18 надається визначення філософського роману та перелік його основних властивостей. В цілому, з ним можна погодитися. Однак, дещо спірним є пункт 2, в якому стверджується, що «Персонажі (філософського роману – О. К.) – це своєрідні умовні знаки (персоніфіковані символи) без розвинених характерів, які є вираженням ідей автора, його світоглядних, філософських, культурних позицій». Така тенденція в філософському роману дійсно

- є. Проте, абсолютизувати її не варто, оскільки найвидатніші автори філософських романів (зокрема, згадані авторкою в якості представників жанру Ф. Достоевський, Л. Толстой, І. Єфремов), цілком здатні поєднувати в своїх персонажах і величезний узагальнюючий ідейний зміст, і яскраві індивідуальні риси.
2. На С. 55 некритично подаються слова П. Загребельного з його роману «Диво» щодо принципової відмінності Софії Київської від візантійських церков. Твердження цього письменника про цю відмінність та про створення собору без участі візантійських майстрів є надзвичайно спірним (див. зокрема: Ігнатенко М. А. Генезис сучасного художнього мислення). Вірогідно, в тексті дисертації варто було б відокремити позицію дослідника від позиції письменника.
 3. На С. 73 йдеться про реконструкцію картини світу давніх слов'ян, зокрема про «...Яв – це земний прояв реального життя людей і всіх земних істот. Прав – це Божественний Закон, який з Небес править Всесвітом. А Нав – підземне царство, позареальний світ померлих предків». Така реконструкція є цілком вірогідною, і особисто я її підтримую. Однак, як будь-яка реконструкція, вона є лише гіпотезою. Є й альтернативне тлумачення, наприклад, що Яв та Нав є правою та лівою сторонами по відношенню до Праві як центральної осі.
 4. Робота виграла б від більш докладного аналізу роману О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу...», в якому яскраво представлені різні аспекти української етнокультурної специфіки.
 5. Подекуди в тексті роботи зустрічаються дослівні повторення тих само тверджень.

Однак, висловлені зауваження носять характер побажань і не применшують актуальності, новизни та наукової цінності роботи.

Дисертація звершується висновками, які логічно випливають із наведеного матеріалу та авторської аргументації. Робота Г. С. Файзулліної

достатньо апробована як у формі публікацій у фахових виданнях, так і у виступах на наукових конференціях різних рівнів.

Автореферат дисертації та публікації за її темою повністю відбивають зміст дисертаційного дослідження та відповідають вимогам МОН України до кандидатських дисертацій.

Проблематика дослідження має перспективи для подальшого розвитку. Матеріали дисертації можуть знайти застосування у викладанні культурологічних, філософських та мистецтвознавчих дисциплін у ВНЗ.

Отже, **дисертація і автореферат «Етнокультурологічні виміри українського філософського роману»** має завершений, цілісний, авторський характер, відповідають вимогам (пп. 10 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567), а її автор – **Файзулліна Ганна Станіславівна** – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю **26.00.01 – теорія та історія культури (культурологія)**.

Офіційний опонент,

доктор культурології, доцент,

професор кафедри філософії та культурології

Чернігівського національного педагогічного

університету імені Т.Г. Шевченка

О.С. Колесник